

Hanna Lempinen¹, Lassi Heininen¹

Paikallisten elämäntyyliä, alkuperäiskansojen kulttuurit? Kulttuuri ja sen kestävyys arktisten valtioiden strategioissa

Indigenous cultures, local lifestyles?

Cultural sustainabilities in the Arctic strategies of the Arctic Council member states

Contrary to mainstream political and academic debates, the cultural dimensions of sustainability and sustainable development have been prominent in political cooperation in the Arctic region already for decades under the auspices of the Arctic Council and its predecessor, the AEPS. This article takes an explicit focus on the contemporary articulations and understandings of culture and the cultural components of sustainability in the context of the Arctic region through an empirical analysis of the Arctic strategies of the eight Arctic Council member states – Finland, Sweden, Norway, Russia, Denmark, Iceland, Canada, and the United States. Our analysis of the eight Arctic strategies draws attention to four key themes structuring the discussion on culture in the context of the contemporary Arctic. We address the questions of 1) whose culture(s) are discussed; 2) which factors or developments are seen to form a threat to sustainability of these cultures; 3) why these cultures should be sustained and maintained; and 4) who maintains and sustains them and how. The empirical analysis reveals a significant bias towards focusing on indigenous cultures and their sustainability as well as the instrumental role assigned to culture as potentially bringing administrative, economic and reputational gains for the Arctic states. Meanwhile, for non-indigenous residents, there is no culture to be sustained, but new lifestyles brought on by large-scale economic development to be embraced instead.

Keywords: Arctic, culture, sustainability

Johdanto

Poliittisen ja akateemisen keskustelun kenttää on hallinnut tapa käsitteellistää kestävä kehitys kolmen pilarin – sosiaalisen, taloudellisen ja ympäristöllisen – kautta. Sen sijaan kestävyys kulttuurisella ulottuvuudella on ollut keskeinen rooli arktisessa yhteistyössä sen alkumetreiltä saakka. Jo Arktisen neuvoston edeltäjän, Arktisen ympäristönsuojelustrategian perustamissopimus linjasi

pohjoisen yhteistyön tavoitteeksi tasa-arvoisen ja kestävä kehityksen, alkuperäiskansakulttuurien suojelun sekä taloudellisen kehityksen mahdollistamisen ekologisia ja kulttuurisia arvoja vahingoittamatta (AEPS 1991). Arktisen neuvoston perustamisjulistuksessa jäsenvaltiot paitsi vahvistivat aiemmat sitoumuksensa kestävä kehityksen turvaamiseksi arktisella alueella, myös sisällyttivät kestävyys määritelmään ympäristön, talouden ja sosiaalisen ulottuvuuden rinnalla kulttuurisen hy-

1. Lapin yliopisto, hanna.lempinen@ulapland.fi

vinovoinnin (Arktinen neuvosto 1996). Toukokuussa 2013 julkaistussa Kuirunan julistuksessa, joka linjaa Arktisen neuvoston tulevien vuosien toiminnan suuntaviivat, jäsenvaltiot korostavat arktiksen olevan ensisijaisesti monimuotoisten kulttuurien ja yhteiskuntien asuttama alue (Arktinen neuvosto 2013).

Käsitteenä kestävä kehitys, muiden poliittisen ja akateemisten iskusanon lailla, ei ole ongelmaton. Brundtlandin komission popularisoima määritelmä kestävydestä nykyisten tarpeiden täyttämisenä tulevien sukupolvien tarpeiden täyttämisen mahdollisuuksia vaarantamatta (WCED 1987) on kaikessa monitulkintaisuudessaan ja joustavuudessaan joka tapauksessa vakiintunut osaksi poliittista puhetta ja talouspainotteisia kehitysohjelmia. Käsitteen määritelmistä ja sisällöistä on käyty myös kriittistä keskustelua, jossa huomio on yhtäältä kiinnittynyt tarpeeseen täydentää alkuperäistä sosiaaliseen, taloudelliseen ja ympäristöulottuvuudesta koostuvaa kolmen pilarin jaottelua kestävyuden kulttuurisella ja poliittisella ulottuvuudella.

Tässä artikkelissa lähestymme (kestävän) kehityksen kulttuurisen ulottuvuuden määrittelyä ja tuottamisen tapoja aineistolähtöisesti arktiseen alueeseen keskittyvän ajankohtaisen tapaustutkimuksen kautta. Empiirisenä aineistona tarkastelemme Arktisen neuvoston kahdeksan jäsenvaltion – Suomen, Ruotsin, Norjan, Venäjän, Tanskan, Islannin, Kanadan ja Yhdysvaltojen – kansallisia arktisia strategioita. Keskitymme artikkelissa tunnistamaan ja analysoimaan tapoja, joilla kulttuuri, kulttuurinen kestävyys ja niiden sisällöt määritellään näissä strategioissa. Analysoimme strategioiden kulttuuripuhetta neljän aineistolähtöisen teeman kautta: kysymme, 1) kenen kulttuurista puhutaan, 2) mitkä tekijät ja kehityskulut kulttuurien kestämistä uhkaavat, 3) miksi kulttuuri(n)en kestävyys ylipäänsä tulisi turvata sekä 4) kenen tehtäväksi ja millä keinoilla kulttuurien kestävyuden takaaminen osoitetaan. Puhetapojen ja määritelmien tarkastelun rinnalla kiinnitämme erityistä huomiota myös siihen, mitä ei mainita ja määritellä. Vaikka viittaukset kulttuuriseen kestävyteen etenkin alkupe- räiskansakulttuurien kontekstissa ovat vahvasti läsnä lähes kaikissa arktisissa strategioissa, avoimeksi jää etenkin kysymys ei-alkuperäiskansataustaisesta, paikallisesta kulttuurista ja sen kestävydestä elinympäristöjen ja sosioekonomisten maisemien muutospainneissa.

Arktinen alue muutoksessa?

Arktista aluetta ja sen kehityskulkuja ja tulevai-

suutta käsittelevät kysymykset ovat nousseet nopeasti poliittisten ja tutkimuksellisten keskustelujen ja värikkäiden mediaesitysten keskiöön. Näissä puheenvuoroissa arktisen alueen nykytilanne ki- toutuu ilmastonmuutoksen, ympäristökysymysten, energia- ja mineraalivarantojen, merireitteihin liittyvien suunnitelmien sekä alueen mahdollisen konfliktipotentialin muodostaman mosaikin ympärille, ja keskustelua läpileikkaa nopeaa muutosta korostava retoriikka. Muuttuvan ympäristön rinnalla aluetta leimaavat myös nopea taloudellistuminen sekä globalisoituminen monilla tasoilla (Heininen 2010, Käpylä & Mikkola 2013). Arktisen alueen nykytilanne näyttättyykin sulavan merijään, sen mahdollistaman ihmistoiminnan ja siitä aiheutuvien lisääntyvien kasvihuonepäästöjen luomana paradoksina (Palosaari 2011).

Vaikka alueen kehityskulut ja niiden keskinäiset kerrannaisvaikutukset ovat yhtäältä nähtävissä intensiteetiltään ennennäkemättöminä, on arktisen alueen muutosta korostava puhe samaan aikaan myös historiatonta. Arktisilla alueilla on kuitenkin ollut asutusta tuhansien vuosien ajan, ja tänä aikana alueen yhteisöt ja kulttuurit ovat menestyksekkäästi luovineet muuttuvan ympäristön, sisäisten kehityskulkujen sekä valtioiden kolonisaatio- ja assimilaatiopolitiikan kaltaisten ulkoisten muutos- paineiden puitteissa. Yhteiskunnallinen ja kulttuurinen muutos arktisella alueella onkin nähtävissä paitsi haasteena ja uhkana kulttuurin säilymiselle, myös eräänlaisena vakiona ja kulttuurin normaalitylän (ks. esim. AHDR 2004, 45–49; Southcott 2010).

Arktista aluetta käsittelevä poliittinen ja populaari keskustelu sivuuttavat usein myös arktisen alueen määrittelyä koskevat kysymykset. Arktinen alue ei ole maantieteellinen kokonaisuus, ja sekä poliittisissa että tutkimuksellisissa lähestymistavoissa eläkin rinnakkain useita erilaisia tapoja määritellä ja rajata arktis (määritelmäkeskustelusta tarkemmin ks. esim. AHDR 2004, 17–20; Larouelle 2014, xi–xviii). Tämän artikkelin puitteissa arktinen alue määrittyy poliittisin perustein: arktiseksi valtioiksi ymmärretään kylmän sodan jälkeiseen arktisen alueen yhteistyöhön, Arktiseen ympäristönsuojelustrategiaan (1991) ja sen seuraajaan Arktiseen neuvostoon (1996) varsinaisena jäsenmaina osallistuvat valtiot Islanti, Kanada, Norja, Ruotsi, Suomi, Tanska, Venäjä ja Yhdysvallat. Arktisen neuvoston yhteisten asiakirjojen ja julistusten rinnalla arktisista valtioista kukin on julkaissut oman pohjoista politiikkaa määrittävän kansallisen arktisen strategiansa, joiden kulttuuripuheeseen tämän artikkelin empiirinen analyysi kulttuuria ja sen

kestävyyttä käsittelevänä tapaustutkimuksena keskitty.

Kulttuurista kestävyyttä koskevan keskustelun näkökulmasta arktisesta alueesta tekee mielenkiintoisen kulttuurin ja siihen liittyvien kysymysten korostunut rooli arktisissa yhteistyössä. Vuonna 1991 julkaistu Arktinen ympäristönsuojelustrategia AEPS linjasi yksiselitteisesti arktisen yhteistyön tavoitteeksi alueen kestävä kehityksen siten, ettei kehityksellä saa olla kulttuurisia seurauksia, joita ei voi hyväksyä (AEPS 1991: 6–7). Ympäristönsuojelustrategian seuraaja Arktinen neuvosto puolestaan sisällyttää eksplisiittisesti kestävä kehityksen määritelmäänsä kulttuurisen hyvinvoinnin kestävä kehityksen keskeisenä osa-alueena (Arktinen neuvosto 1998: 1). Molempien yhteistyöelinten asiakirjat viittaavat kulttuuriseen hyvinvointiin ja kestävyteen yhtäältä kaikkien arktisen alueen neljän miljoonan asukkaan kontekstissa (ks. esim. AEPS 1991: 3, 6, 38; Arktinen neuvosto 1996: 2). Toisaalta viittauksissa korostuvat paikoin erityisesti alueen monimuotoisen alkuperäiskansaväestön kulttuuriset haasteet, tarpeet ja tulevaisuus (AEPS 1991: 7, 9, 10; Arktinen neuvosto 2013: 2), vaikka kokonaisuutena arktisen alueen väestöstä valtaosa on ei-alkuperäistäustaisia (AHDR 2004: 27–31). Samankaltaiset teemat – kulttuuristen kysymysten korostuneisuus sekä kulttuuripuheen tasapainotelu paikallisväestön ja alueen alkuperäiskansojen välillä – ovat monimuotoisesti läsnä myös Arktisen neuvoston jäsenvaltioiden omista arktisista strategioissa.

Kestävä kehitys ja kestävyys – sisältöjä tyjiin tiloihin

Kestävää kehitystä käsittelevä akateeminen keskustelu ja kirjallisuus tapaavat edelleenkin ottaa lähtökohdakseen Ympäristön ja kehityksen maailmankomission popularisoiman, ympäristön, talouden ja yhteiskunnan kolmijakoon nojaavan määritelmän kestävästä kehityksestä (ks. WCED 1987: 16). Kestävää kehitystä ja kestävyttä käsitteellis-teoreettisesta näkökulmasta lähestyvissä akateemisissa puheenvuoroissa käsitteeseen kohdistuva kritiikki on vastaavasti urautunutta: kestävä kehitys nähdään paitsi epämääräisenä myös uusliberalististen talous- ja kehitysoletustensa sekä ihmiskeskeisyytensä rampauttamana iskulauseena, jonka vaikutus(valta) on rajoittunut lähinnä retoriselle tasolle (Srivastava 2011: 100–101, 107; Lawhon & Murphy 2012: 355). Keskustelua on käyty myös kestävä kehityksen käsitteen alkuperäiseen muotoiluun sisältyvästä talouden, ympäristön ja

sosiaalisen ulottuvuuden kolmijaosta. Siinä missä osa kirjoittajista on päätenyt ehdottamaan tai vaatimaan kolmen pilarin täydentämistä kulttuurisella ja/tai poliittis-institutionaalisella osa-alueilla (ks. esim. Carrera *et al.* 2010: 1031), toisten huomion keskipisteenä on ollut ontologisesti toisistaan erotettavissa olevien ulottuvuuksien lähtökohtainen kyseenalaistaminen (ks. esim. Psaridikou & Szerszynski 2012; Murphy 2012; Boström 2012).

Ankarasta kritiikistä huolimatta kestävä kehitys on pitänyt pintansa populaarin kielenkäytön, poliittisten julistusten ja kehitysohjelmien iskusanana, joskin kestävyys-termin käyttö etu- tai jälkiliitteenä mitä erilaisimmissa asiayhteyksissä onkin vähitellen aiheuttanut käsitteen inflaation. Kestävyys-termin erottamista ”ongelmallisesta” (Sneddon 2000: 523) sanaparistaan kehityksestä on puolestaan pidetty lähinnä retorisena keinona liittää kestävä kehityksen positiiviset konnotaatiot palvelemaan mitä moninaisimpia poliittisia tarkoituksia (Hjerpe & Linnér 2009: 243); toisaalta kestävyden käsitteen on nähty pakottavan ankkuroidaan muuten tyhjäksi ja laveaksi jäävän termin aikaan, tilaan ja kontekstiin (Sneddon 2000: 525).

Etenkin sosiaalista kestävyttä tarkastelevan kirjallisuuden piirissä onkin päädytty enenevässä määrin kohti näkökulmaa, jonka mukaan yhtä ja yleispätevää kestävyden määritelmää ei ole olemassa eikä sellaista tule edes tavoitella. Kestävyden ja sen eri ulottuvuuksien ja osa-alueiden sisällöt ja kriteerit vaihtelevat ajassa, paikassa ja tilanteissa (Lehtonen 2004; Dempsey *et al.* 2009). Vastaavasti samassakin tilanteessa voi tulla esitettyksi useita, usein keskenään ristiriitaisia käsityksiä ja määritelmiä kehityksestä ja sen kestävydestä (Hiedanpää *et al.* 2012: 40). ”Kehityksen” hyötyjen ja haittojen epätasainen jakautuminen sisäisesti heterogeenisissä yhteisöissä voikin johtaa hyvin erilaisiin käsityksiin kehityksen kestävydestä ja sen hyväksyttävyydestä ja edellytyksistä (Del Río & Burguillo 2008: 1335).

Eksplisiittinen akateeminen keskustelu kulttuurisesta kestävydestä on verrattain tuoretta, ja kulttuurisia kysymyksiä tavataan pääsääntöisesti edelleen suurilta osin käsitellä ja käsitteellistää osana kestävyden sosiaalista ulottuvuutta (ks. esim. Del Río ja Burguillo 2008; Psaridikou & Szerszynski 2012; Hiedanpää *et al.* 2012). Kestävä kehityksen kolmesta pilarista jo sosiaalinen itsessään on kuitenkin koettu ongelmallisimmaksi; sosiaalisen kestävyden käsitettä on kuvailtu muun muassa epämääräiseksi ja häilyväksi (Boström 2012: 1) ja aihetta käsittelevää kirjallisuuden ja keskustelun kenttää ”käsitteelliseksi kaaokseksi”, joka vaaran-

taa koko termin hyödynnettävyyden poliittisessa päätöksenteossa (Vallance *et al.* 2011: 342).

Kestävyyden sosiaalisen tai sosiokulttuurisen komponentin käsitteellistä hyödyllisyyttä koskevista epäilyksistä huolimatta useat kirjoittajat ovat viime vuosina pyrkineet kartoittamaan ja jäsentämään aihetta käsittelevän keskustelun laajaa kenttää. Osan keskittyessä tarkastelemaan tapoja, joilla sosiaalinen kestävyys on muokkautunut teemoiksi ja kriteereiksi poliittisiin toimenpideohjelmiin (ks. Del Río & Burguillo 2008: 1329; Murphy 2012), toisten huomio on kiinnittynyt käsitteellisten keskustelujen tavoittamiseen ja käsitteellistämiseen. (Sosiaalista) kestävyttä käsittelevää keskustelua on muun muassa teemoiteltu kolmen päälinjan – kehityskestävyyden (*development sustainability*), siltakestävyyden (*bridge sustainability*) ja ylläpito- tai säilyttämiskestävyyden (*maintenance sustainability*) – puitteissa (ks. tarkemmin Vallance *et al.* 2011). Siinä missä kehityskestävyys viittaa näkökulmiin, joissa sosiaalista kestävyttä käsitteellistetään brundtlandilaisessa hengessä tarpeiden, oikeuksien ja elintason kautta, siltakestävyyden näkökulmasta sosiaalista ulottuvuutta lähestyvät tekstit keskittyvät tarkastelemaan tapoja, ajatusmalleja ja asenteita, jotka edesauttavat kestävästä kehitystä muilla osa-alueilla ja kokonaisuutena. Säilytyskestävyyttä koskeva keskustelu puolestaan kiinnittää huomiota siihen, minkä asian tai ilmiön esimerkiksi sosiaalisessa tai kulttuurisessa halutaan kestävän, miksi ja kenen toimesta. Artikkelimme aineistolähtöisten tutkimuskysymysten muotoilu pohjautuu suuntauksista jälkimmäisimpään.

Kohti kulttuurista: Näkökulmaa rakentamassa

Brundtlandilaisista lähtökohdista käyty keskustelu kestävästä kehityksestä ja kestävydestä keskittyy toisistaan erillisten ja toisiinsa lomittuneiden ympäristön, talouden ja sosiaalisen ulottuvuuksiin eikä siten erottele kulttuurista ulottuvuutta omaksi kestävyuden osa-alueekseen. Kulttuuri ja siihen liittyvät kysymyksenasettelut ovat kuitenkin keskeisessä osassa kestävään kehitykseen liittyvässä keskustelussa. Kulttuuriset ajattelu- ja toimintamallit näyttävät yhtäältä kestävyyshaasteiden ja ratkaistavana olevien ongelmien taustasyinä; samalla tavoin kulttuurisia ovat tavat ja keinot, joilla kestävyteen liittyvät haasteet ovat syntyneet ja joilla ne ratkaistaan (WCED 1987; Dessein *et al.* 2015 29–31). Muiden käsitteiden lailla myös kestävä kehityksen käsite ja siihen liittyvät esioletukset – niin markkinoiden mekanismeista, kehityksen

tavoitteista kuin yhteiskunnan ja ympäristön luonteesta – ovat siten läpeensä kulttuurisia.

Vaikka kulttuurinen kestävyys ja kulttuurisesti kestävä kehitys ovat vähitellen vakiintuneet osaksi poliittisia linjauksia ja yhteistyötä myös arktisen alueen ulkopuolella, on kulttuurista kestävyttä käsittelevä tieteellinen keskustelu edelleen hajanaisista. Niin kulttuuri kuin kestävyyskin ovat monimerkityksisiä käsitteitä, joiden tulkinnanvaraisuus on heijastunut kulttuurisen kestävyden ymmärtämisen tapoihin monimuotoisina tarinalinjoina. Kulttuurista kestävyttä on hahmoteltu niin kulttuuriperinnön, kulttuurien ja yhteiskuntien elinvoimaisuuden, paikallisuuden ja monimuotoisuuden kuin kulttuur(e)ilta kestävyden mahdollistamisen vaatimien muutosten näkökulmista (Soini & Birkeland 2014). Samassa hengessä keskustelua on käyty myös siitä, tulisiko kulttuuri ymmärtää kestävyden omana osa-alueenaan vai lähinnä välineellisenä muiden kestävyystavoitteiden toteuttamiseksi (Soini & Birkeland 2014; Dessein *et al.* 2015). Samalla tavoin kuin kestävyden muutkin ulottuvuudet tai näkökulmat, myös sen kulttuurinen komponentti siihen erottamattomasti sidoksissa olevien sosiaalisen, taloudellisen ja ympäristöllisen lailla tulee siten kehystää ja täyttää merkityksillä ja sisällöllä sekä tulkita ja ymmärtää uudelleen tilanteissa, ajassa ja paikassa (Boström 2012: 8).

Edellä käydyn käsitteellisen ja teoreettisen keskustelun tavoitteena on ollut paitsi kartoittaa olemassa olevia näkökulmia kestävyteen ja sen (socio)kulttuuriseen ulottuvuuteen myös luoda lähtökohtia kulttuurisen kestävyden käsitteen tarkastelulle empiirisen aineiston kautta. Tältä pohjalta ymmärrämmekin kulttuurin laajassa merkityksessä maailmassa olemisen, elämisen ja sen jäsentämisen tapojen ja vuorovaikutussuhteiden monimuotoisuutena, jonka sisällöt vaihtelevat ajassa ja paikassa sekä eri näkökulmista (ks. esim. Mercer 2002; Wilk 2002; Dessein *et al.* 2015: 31). Kulttuurin ja sen sisältöjen perspektiivi- ja tilannesidonnaisuuden vuoksi emme myöskään tavoittele tai pidä mahdollisena kulttuurin tai kulttuurisen kestävyden universaalia ja yleispätevää määritelmää. Vaikka keskitymme artikkelissamme tarkastelemaan arktisen alueen valtioiden kansallisia arktisia strategioita, emme kuitenkaan katso niiden edustavan ainoita tai oikeita näkökulmia arktisten ja pohjoisten kulttuurien kestävyksiin. Aineistoina strategiat kuitenkin tarjoavat mielenkiintoisen mahdollisuuden tarkastella sitä, miten arktisen alueen ensisijaiset institutionaalisen politiikan toimijat – alueen valtiot – hahmottavat kulttuurisen kestävyden ja sen sisällöt.

Aineisto ja menetelmät

Lähestymme kulttuurista kestävyyttä käsittelevää keskustelua ja sen monimuotoisuutta Arktisen neuvoston kahdeksan jäsenvaltion – Kanadan, Islannin, Norjan, Ruotsin, Suomen, Tanska, Venäjän ja Yhdysvaltojen – arktisten strategioiden kautta (arktisten valtioiden strategioiden vertailusta kokonaisuutena ks. Heininen 2011). Analyysin kohteena olevien strategioiden julkaisuvuodet sijoittuvat aikavälille 2008–2013; strategioistaan päivitettyjä versioita julkaisemaan ehtineiden Norjan, Suomen, Venäjän ja Yhdysvaltojen kohdalla tarkasteltavana ovat strategioista ajallisesti viimeisimpänä julkaistut versiot. Kanadan arktisen strategian katsomme koostuvan kahdesta erillisestä dokumentista, vuonna 2009 julkaistusta sisäpoliittisiin (kehitys)kysymyksiin keskittyvästä strategiasta sekä vuonna 2010 ilmestyneestä, ensimmäistä strategiaa ulkopoliittisiin kysymyksiin ja kansainväliseen yhteistyöhön keskittyvillä näkökulmilla täydentävästä dokumentista. Vastaavasti Islannin kansalliseksi strategiaksi tulkitsemme Islannin parlamentin keväällä 2011 hyväksymän päätöslauselman *Resolution on Iceland's Arctic Policy*.

Kunkin valtion arktisista strategioista on vertailukelpoisuuden vuoksi valittu analysoitavaksi englanninkielinen versio. Venäjän strategiasta virallista englanninkielistä käännöstä tai painosta ei ole olemassa, joten sen tarkastelussa on turvauduttu Venäjän hallinnon verkkosivuilla julkaistuuun, mutta sittemmin sieltä poistettuun englanninkieliseen käännösversioon. Tekstin luettavuuden parantamiseksi kunkin maan strategiaan viitataan maan nimellä ja julkaisuvuodella (esim. Suomi 2013: XX). Yhteismitallisuuden vuoksi aineiston analyysi on rajattu strategioiden tekstuaaliseen materiaaliin, vaikka strategioista Kanadan, Norjan, Ruotsin, Suomen ja Tanskan ”yleisöystävällisemmissä” strategioissa on käytetty myös vaihtelevissa määrin visuaalista materiaalia. Vaikka strategioiden kuvasto tarjoaisi oman rikkaan tutkimuskohteensa muuttuvan arktisen alueen ja sen kulttuurisuuden visuaalisista representaatioista, on niiden tarkastelu rajattu tämän artikkelin ulkopuolelle.

Menetelmällisesti artikkelimme erittelee arktisia strategioita ja niiden kulttuuripuhetta aineistolähtöisesti laadullisen sisällönanalyysin periaatteita soveltaen (ks. Tuomi & Sarajärvi 2004). Aineiston kulttuuria koskevasta puheesta johdettujen analyysiteemojen pohjalta olemme kiinnostuneita siitä, miten kulttuuri ja sen kestävyys arktisella alueella ymmärretään, mikä kulttuurien kestämistä ja säilymistä uhkaa, millä perusteella ja mitä tavoitellen

kulttuurien kestävyyttä tulisi pyrkiä turvaamaan ja minkä toimenpiteiden avulla ja keiden toimesta.

Kenen kulttuuri? Kulttuuri(t) arktisessa kestävyyskeskustelussa

Jokainen arktinen valtio nostaa esiin kestäväen kehityksen ja sen edistämisen arktisissa strategioissaan. Strategiatekstit painottavat myös kauttaaltaan sosiaalisen ulottuvuuden merkitystä arktisissa linjauksissaan – monet strategioista asettavat joko painopistealueekseen tai päämääräkseen sosiaalisen tai inhimillisen ulottuvuuden kehittämisen (ks. esim. Kanada 2009: 2; Ruotsi 2011: 4) tai linjauvat tavoitteekseen sosioekonomisen kestävyuden (Venäjä 2013: 2) tai ihmisten ja yhteisöjen kehityksestä saaman hyödyn (Tanska 2011: 7). Viittaukset sosiaaliseen ulottuvuuteen ja sen sisältöihin ovat kuitenkin strategiateksteissä usein varsin yleisiä; myöskään kulttuurin roolia suhteessa määrittelemättömään sosiaaliseen ei ole mahdollista yksiselitteisesti eritellä. Puheen keskittyminen sosiaaliseen kestävyteen vaikuttaviin tekijöihin (Suomi 2013: 20), sosiaaliseen hyvinvointiin (Islanti 2011: 2; Ruotsi 2011: 42), identiteetteihin (esim. Kanada 2009: 2; Suomi 2011: 12), arktisten yhteisöjen kunnioitukseen (Tanska 2011: 9) ja inhimilliseen ulottuvuuteen (Kanada 2009: 13; Ruotsi 2011: 4) saattaa viitata ja tulla tulkituksi yhtä lailla kulttuurisen ulottuvuuden implisiittisesti sisällyttävänä kuin kulttuurikysymyksiin liittymättöminäkin. Strategioista Norja asettaa kulttuurisektorin erikseen osaksi laajempaa sosiaalista kontekstia (2008: 52); Ruotsi (2011: 45) puolestaan käyttää arktisista valtioista ainoana eksplisiittisesti ilmaisua *kulttuurisesti kestävä kehitys*. Arktisissa strategioissaan valtiot noudattelevat siten pääosin tieteellisiä keskustelujakin pitkään hallinnutta tapaa käsitteellistä kulttuuriset kysymykset sosiaalisen ja yhteiskunnallisen kestävyuden osa-alueena.

Vaikka kestäväen kehityksen käsite ja sisällöt jätetäänkin strategioissa pääsääntöisesti avaamatta termin tullessa lähinnä vain mainituksi (ks. esim. Kanada 2009: 1; USA 2013: 9; Venäjä 2013: 1) tai kestävyys määritellään brundtlandilaisessa hengessä kolmesta pilarista koostuvaksi (ks. esim. Ruotsi 2011: 4; Suomi 2013: 20), kulttuuri ja siihen liittyvä keskustelu on kuitenkin strategioissa huomattavassa roolissa. Viittaukset kulttuuriin muistuttavat monelta osin sosiaalisesta käytävää keskustelua; kulttuurille ei välttämättä anneta määritelmiä tai merkityssisältöjä, vaan siitä keskustellaan yleisellä tasolla esimerkiksi kulttuuriisiin arvoihin tai intresseihin viitaten (USA 2013: 8, 9). Toisaalta abstrak-

tin, määrittelemättömän kulttuurin ja kulttuurisuuden rinnalla kulttuuri kuitenkin konkretisoituu strategioissa satunnaisin viittauksin myös kulttuuripalveluiksi, -aktiviteeteiksi, -tiloiksi ja -tuotteiksi (esim. Norja 2008: 42, 57; Kanada 2010: 16; Venäjä 2013: 2, 5).

Kulttuuria koskeva puhe ja esitystavat muuttuvat strategioissa kuitenkin ratkaisevasti puheen kääntyessä alkuperäiskansakulttuureihin. Lisäksi kulttuuria koskevasta keskustelusta määrällisesti valtaosa käsittelee kulttuuriin, sen sisältöihin ja säilyttämiseen liittyviä teemoja nimenomaan alkuperäiskansojen kontekstissa. Alkuperäiskansakulttuurit tulevat kuvailluksi ”uniikkien” (Suomi 2013: 36) ja ainutlaatuisten (Islanti 2011: 9) kulttuuripiirteidensä ja erityispiirteidensä (Norja 2008: 51), omien sosiaalisten rakenteidensa ja arvojensa (Tanska 2011: 9, 31) sekä erityisten sosiaalisten haasteidensa (Kanada 2009: 2) ja läheisten luontosuhteidensa (Ruotsi 2011: 46) kautta. Tarkemmin määrittelemättömän kulttuurin rinnalla viitataan myös erityisiin säilyttämisen ja turvaamisen kohteisiin: alkuperäiskansojen elämäntapoihin ja perinteisiin (Norja 2008: 6,7; Tanska 2011: 10; Islanti 2011: 2), kieleen (esim. Kanada 2009: 14; Ruotsi 2011: 6; Suomi 2013: 32) ja elinkeinoihin (Ruotsi 2011: 41; Suomi 2013: 12, 30; Venäjä 2013: 6). Vastaavanlaista keskustelua ei ei-alkuperäiskansataustaisten asukkaiden tai paikallisyhteisöjen kohdalla käytännössä käydy.

Mikä uhkaa kestävyttä?

Kulttuurien säilymiseen, säilyttämiseen ja kestämiseen liittyvissä keskusteluissa oma yhtä lailla mielenkiintoinen teemansa on se, minkä edessä (alkuperäiskansakulttuurien kestävyden nähdään olevan uhattuna ja koetuksella. Arktisten valtioiden strategiateksteissä kulttuurien ja alueen yhteiskuntien kestävyttä uhkaavat kehityskulut kiertyvät poliittisten ja populaarien esitysten sisältöjä noudatellen suurelta osin ilmaston- ja ympäristönmuutokseen liittyvien teemojen ympärille. Ilmastonmuutoksen ja sen seurauksena muuttuvan elinympäristön nähdään vaikuttavan paitsi kaikkien pohjoisten asukkaiden talouteen ja kulttuureihin (Kanada 2009: 8), myös erityisesti vahvasti luonnonympäristöihin ja sääolosuhteisiin kytköksissä olevien alkuperäiskansakulttuurien sekä niiden kielten ja elinkeinojen tulevaisuudennäkymiin (Ruotsi 2011: 7, 16, 41; Tanska 2011: 44; Islanti 2011: 2; Suomi 2013: 39).

Ympäristönmuutoksen kanssa läheisessä ja vuorovaikutteisessa suhteessa arktisia maisemia ja

tulevaisuudennäkymiä muokkaavat myös toisenlaiset globaalit kehityskulut. Alkuperäiskansojen kestävyyshaasteina hahmottuvat niin metsätöllisyys, uusien ja vanhojen elinkeinojen väliset maankäyttökongfliktit kuin laajemmat sosioekonomiset muutokset (Ruotsi 2011: 45). Erityisiä huolenaiheita kulttuurisesta näkökulmasta katsottuna aiheuttavat myös energiaresurssit ja niiden kehittäminen (USA 2013: 4) sekä joillakin alueilla myös työperäinen maahanmuutto (Tanska 2010: 23). Erityisiä kysymyksiä nostaa esiin myös alkuperäiskansojen asuinalueiden, yhteiskunnallisten järjestäytymisen tapojen ja kulttuuristen arvojen ja niiden monimuotoisuuden huono yhteensopiavuus kansallisvaltiokeskeisen ajattelumallin kanssa (Ruotsi 2011: 17). Samankaltaisia haasteita kulttuurien ja elinkeinojen näkökulmasta muodostaa yhtä lailla myös kansainvälinen poliittinen järjestelmä, sekä Kanada (2010: 15) että Tanska (2010: 52) viittaavat EU:n hyljetuotteiden tuontikieltoon pohjoisten kulttuurien, perinteiden, elinkeinojen, käytäntöjen ja tarpeiden räikeänä ja seurauksiltaan vakavana ohittamisena kansainvälisessä päätöksenteossa. Kulttuurien ja niiden kestävyden uhkakuivat kietoutuvat siten paitsi arktisista nykykeskusteluista tuttujen, tämänkin artikkelin yhteydessä jo aiemmin käsiteltyjen ympäristönmuutoksen ja (talouden) globalisaation, myös valtioon ja valtiojärjestelmään ja niiden toimintaan.

Kulttuuri välineenä

Sen rinnalla, mitä ymmärretään kulttuuriksi, mitä ja ketä käsitteen alle sisällytetään sekä minkä kulttuuria nähdään uhkaavan, mielenkiintoiseksi teemaksi nousevat myös ne syyt ja perusteet, joilla kulttuurin nähdään tarpeelliseksi kestävä ja sen halutaan kestävän. Arktisissa strategioissa eksplisiittisesti kulttuurien säilyttämisen syistä ja tavoitteista keskustellaan lähinnä alkuperäiskansakulttuurien kontekstissa, missä kulttuurin rooli hahmottuu monimuotoisesti talouden kilpailuetuna (ks. esim. Suomi 2013: 8). Kulttuuri rakentuu strategiakiellessä resurssiksi, jolla on tärkeä panos talouden ja yhteiskunnan kehitykseen kokonaisuutena (Kanada 2009: 14). Ruotsi (2011: 39) näkee strategiasaan kulttuurisen rikkauten alueellisen kehityksen veturina ja Suomen lailla mahdollisuutena taloudelliseen kilpailuetuun. Samassa yhteydessä kulttuurin todetaan olevan nykyisellään aliarvostettu ja alihyödynnetty tekijä työvoiman houkuttelussa pohjoisiin yhteisöihin.

Kulttuurin ja talouden suhdetta hahmotellaan strategiateksteissä myös vastakkaiselta kannalta.

Siinä missä Norja (2008: 31, 61) pyrkii muokkaamaan ja edistämään vallitsevaa kulttuuria yrittäjyydelle ja innovatiivisuudelle suotuisammaksi, Suomen strategian tavoitteena on kehittää taloudellisesti elinkelpoisia ja asiakassuuntautuneita (*customer-oriented*) paikallisyhteisöjä ja kulttuureja (Suomi 2013: 55). Norjan strategia asettaa myös konkreettiseksi tavoitteekseen alkuperäiskansojen omiin kulttuuriin lähtökohtiin nojaavan talouselämän kehitysohjelman käynnistämisen (Norja 2008: 43). Alkuperäiskansakulttuurien ”museoinnin” sijaan strategiokielessä korostuukin tältä osin yhteisöjen ja kulttuurien vastuullistaminen tarttumaan kehityksen tarjoamiin mahdollisuuksiin omilla ehdoillaan ja omista lähtökohdistaan.

Strategioiden kielessä ja maailmassa kulttuurin ja talouden suhde korostuu erityisesti matkailuelinkeinoa käsittelevän keskustelun yhteydessä. Etenkin alkuperäiskansakulttuurien uniikeissa piirteissä ja kulttuurisissa kontrasteissa nähdään potentiaalia matkailuelinkeinon kehittämiseen ja kasvuun (Suomi 2013: 36), sillä luonnonympäristöjen rinnalla myös alueen mittavasta kulttuurisesta monimuotoisuudesta on mahdollista rakentaa kansainvälisen turismin kilpailuvaltti (Norja 2008: 28). Kansainvälisen kulttuuriturismin (Venäjä 2013: 12) kehittäminen nojaakin voimakkaasti paikallisten kulttuurien ainutlaatuisuuden vaalimiseen (Suomi 2013: 11); strategiassaan Norja (2008: 28) näkee vastavasti matkailutuotteiden laadun suoraan riippuvaiseksi alueen kulttuuristen erityispiirteiden säilymisestä. Kestävän (kulttuuri)matkailun edellytyksenä nähdäänkin turismielinkeinon kehittäminen alkuperäiskansojen elämäntapoja, tilannetta ja tarpeita kunnioittaen (Norja 2008: 28, 61; Ruotsi 2011: 6, 38). Kulttuuri ja kulttuuriperintöä koskevan tieto tulevat valjastetuiksi matkailuelinkeinon kehittämisen välineiksi (Norja 2008: 29).

Matkailuelinkeinon ja talouselämän tarpeiden ja kehittämisen rinnalla kulttuurien, kielten ja perinnetiedon säilyttämisen välinearvo korostuu arktisissa strategioissa myös hallinnon tehostamisessa ja muuttuvan arktiksen haasteiden ja mahdollisuuksien kohtaamisessa. Alkuperäiskansojen kulttuuriset arvot, kieli, tieto ja kokemus pohjoisissa olosuhteissa selviämisestä nähdään ratkaisevan arvokkaana (Norja 2008: 42, 72) ja perinnetiedon ja kulttuuristen arvojen integrointi päätöksentekoon tieteellisen tiedon rinnalle siten välttämättöminä (Kanada 2009: 13; Tanska 2009: 44; USA 2013: 8, 10). Perinteisen ja paikallisen tiedon merkitys hahmottuu paitsi laaja-alaisesti kestävän kehityksen näkökulmasta (Ruotsi 2011: 46), myös tarkemmin rajatuissa konteksteissa: esimerkiksi Tanskan

strategia painottaa paikallisen tiedon ja tietämyksen merkitystä armeijan toiminnalle Grönlannissa (Tanska 2010: 21). Norjan strategiassa korostuvat myös kulttuurien, kulttuurivaihdon ja kulttuureja koskevan tietämyksen valtion ja kulttuurien rajat ylittävät, ihmisten sekä valtioiden välistä ymmärrystä tuottavat roolit (Norja 2008: 42, 58). Alkuperäiskansakulttuurien perinnetieto ei siten ole (ainoastaan) arvokasta itsessään, vaan sille on varattu rooli hallinnon ja päätöksenteon tehostamisessa.

Arktiset strategiat viittaavat paitsi kulttuuriin ja sen säilymiseen osana arktista aluetta ja sen yhteisöjä ja yhteiskuntia myös arktisuuden merkitykseen itse valtioille ja kulttuureille. Ruotsi asemoi itseään arktiseksi valtioksi pohjoisia kulttuurisiteitään korostamalla (Ruotsi 2011: 17), Tanskan strategia puolestaan viittaa Grönlannin inuiittien polveutuvan Thule-kulttuurista ja arktiksen olevan siten osa Tanskan kuningaskunnan yhteistä kulttuuriperintöä (Tanska 2009: 7, 9). Vastaavalla tavalla Kanadan strategia rakentaa kuvaa arktisesta alueesta syvälle kanadalaiseen kulttuuriin ja ”sie-luun” juurtuneena (Kanada 2010: 2). Kulttuurin ja sen säilyttämisen suhde valtioiden identiteetteihin hahmottuu lisäksi strategioissa myös toisesta näkökulmasta. Siinä missä Norja (2008: 73) asemoi itseään kansainvälisesti ympäristö- ja kulttuuriarvojen esimerkilliseksi vaalijaksi muun muassa maailmanperintökohteiden, ympäristön ja kulttuuriperinnön säilyttämisen osalta (Norja 2008: 28), Tanskan strategia maalailee Grönlannin alkuperäiskansakulttuurien säilyttämiseksi tehtyä työtä ja toimenpiteitä kansainvälisesti esimerkillisenä inspiraation lähteenä muiden valtioiden alkuperäiskansoja koskeville hallintojärjestelyille (Tanska 2010: 10). Suomi puolestaan viittaa strategiassaan maan rooliin arktisen yhteistyön alullepanijana sekä pitkään historiaansa arktisen alueen poliittisen yhteisön aktiivisena jäsenenä (Suomi 2013: 8). Kulttuurinsa arktisuutta korostamalla arktisen alueen valtiot yhtäältä asemoivatkin itseään oikeutettuina arktisina toimijoina. Toisaalta esimerkillistä arktista politiikkaansa korostamalla valtiot myös rakentavat mielikuvia itsestään muiden alueellisten ja kansainvälisten toimijoiden edessä (Venäjän arktisesta ”valtiobrändäyksestä” ks. Larouelle 2014: 12–15).

Kuka säilyttää kulttuurin ja miten?

Arktisten valtioiden pohjoisia strategioita käsittelevän tähänastisen keskustelun perusteella on mahdollista tiivistäen todeta, että Arktisen neuvoston jäsenvaltiot viittaavat kulttuuripuheessaan pääsääntöisesti alkuperäiskansakulttuureihin, joiden säi-

lymisen ja kestävyden nähdään olevan uhattuna etenkin ympäristön ja ilmaston muutosten sekä teollisten ja taloudellisten aktiviteettien lisääntymisen puristuksissa. Pyrkimyksiä kulttuurien säilyttämiseen perustellaan osin näennäisen itseisarvollisesti, joskin samaan aikaan kulttuurien säilyttämisen hyödyt nähdään moninaisina niin talouden kuin valtionhallinnonkin näkökulmasta. Tavoitteiden ja perusteluiden lisäksi strategioissa eritellään myös keinoja, joilla tavoiteltu päämäärä – kestävät ja josain määrin myös kehityksen mukanaan tuomiin mahdollisuuksiin tarttuvat alkuperäiskansakulttuurit – pyritään saavuttamaan. Seuraavassa keskitymme näiden keinojen tarkasteluun ja erittelyyn.

Kaikki Arktisen neuvoston jäsenvaltiot viittaavat pohjoisissa strategioissaan kulttuurien säilyttämisen turvaamiseksi vaadittaviin toimenpiteisiin. Siinä, missä määrin ja millä tarkkuudella näitä mekanismeja ja periaatteita eritellään, on kuitenkin kokonaisuuskin hyvin erilaisten strategioiden välillä huomattavia eroja. Yleisimmällä tasolla alkuperäiskansakulttuurien säilyttämiseen ja turvaamiseen viitataan lähinnä kulttuuristen erityispiirteiden ja arvojen huomioon ottamisena ja niiden integroimisena päätöksentekoon (USA 2013: 2, 4, 10) tai viittaamalla alkuperäiskansojen ”etnokulttuurien” turvaamiseen hallinnollisin mekanismein ja ohjelmin (Venäjä 2013: 13). Kulttuurien turvaamisessa keskeiseen asemaan nousee itse toimenpiteiden rinnalla niiden rahoitus: erilaisiin yhteis- ja kulttuuritoiminnan rahoitusmahdollisuuksiin ja mekanismeihin viittaavat eksplisiittisesti muun muassa Kanada (2009: 16), Venäjä (2013: 6) ja Norja (2008: 57). Myös Suomen (2013: 6) ja Ruotsin (2011: 39) strategioissa viitataan suoraan EU:n Pohjoisen ulottuvuuden kaltaisten kansainvälisten yhteistyöpuitteiden tarjoamien rahoitusmekanismien hyödyntämiseen. Kulttuurit ja niiden kestävyys nivoutuvat siten taloudelliseen kysymyksiin (ainakin) kahdesta näkökulmasta: samalla kun (alkuperäiskansa)kulttuurit kehystyvät hallinnon ja elinkeinoelämän kilpailuetuna, niiden säilyttäminen ja turvaaminen on myös kustannuskysymys.

Konkreettisten toimenpiteiden kirjo strategiakielessä on mittava. Suunnitelmat ja ohjelmat vaihtelevat kulttuuria koskevan tiedon keruusta, dokumentoinnista ja hallinnasta (Kanada 2010: 21) kulttuuriset lähtökohdat tunnistaen tuotettujen terveyspalveluiden kehittämiseen (Tanska 2011: 41) ja perinteisiä elinympäristöjä turvaavien suojelualueiden perustamiseen (Ruotsi 2011: 28). Useimpia strategioita läpileikkaavin ja leimaavin teema on kuitenkin pyrkimys alkuperäiskansojen kielten ja elinkeinojen säilyttämiseen (ks. esim.

Norja 2008, 43–44; Islanti 2011: 9; Suomi 2013: 23; Venäjä 2013: 6). Suomi (2013: 50) pyrkii laajentamaan tukea saamen kielelle ja kulttuurille muun muassa lisäämällä palveluiden saatavuutta saameksi sekä opetusresursseja ja kielenelvytysprojekteja (mt.: 23). Vastaavasti Norjan (2008: 43–44) tavoitteena on kielten dokumentointi ja säilyttäminen kielten sähköiseen muotoon tallentamisen avulla. Koulutukselle ja tutkimukselle onkin varattu keskeinen rooli kulttuurien säilyttäjänä, kehittäjänä ja välittäjänä; historiaan, kieliin ja kulttuuriin keskittyvän koulutuksen ja tutkimusohjelmien merkitystä alleviivataan strategioissa toistuvasti (ks. esim. Norja 2008: 38, 44; Islanti 2011: 11; Tanska 2011: 55; Ruotsi 2011: 6).

Alkuperäiskansakulttuureja laajemmassa kontekstissa kulttuurin tarjonta ja pääsy kulttuuripalveluihin on strategioissa oma teemansa. Strategiateksteistä on mahdollista löytää satunnaisia viittauksia aina kulttuuritapahtumista, -aktiviteeteista ja -festivaaleista (Norja 2008: 57) liikkuviin kulttuurikeskuksiin ja kirjastoihin (Venäjä 2013: 6) sekä taiteilijoiden liikkuvuuteen ja yleiseen pääsyyn kulttuuripalvelujen ja -perinnön äärelle (Norja 2008: 42). Yleisten viittausten rinnalla kulttuurista palveluna keskustellaan kuitenkin myös erikseen alkuperäiskansojen kontekstissa esimerkiksi viittaamalla sekä alkuperäiskansojen kulttuurikeskuksen perustamiseen (Kanada 2009: 16) että alkuperäiskansaväestölle suunnattujen kulttuuristen palveluiden tuottamiseen (Venäjä 2013: 5). Viittaukset paikallisyhteisöjen kulttuureihin pelkistyvät jälleen – satunnaisia, jo aiemmin esiin nostettuja paikallista kulttuuria koskevia harvalukuisia mainintoja lukuun ottamatta – kulttuuripalveluiden kulluttamisen mahdollisuuksien laajentamiseksi.

Valtiokeskeisten ja valtion sisäisten toimenpiteiden ja tavoitteiden rinnalla kulttuurien säilymistä ja kestämistä koskevassa keskustelussa korostuu kansainvälisen yhteistyön merkitys. Kulttuurin kansainvälisen yhteistyön ja dialogin osa-alueeksi nostavat eksplisiittisesti useat arktiset valtiot (ks. esim. Norja 2008: 38; Kanada 2010: 15; Ruotsi 2011: 39; Islanti 2011: 5; Suomi 2013: 45). Kansainvälisen yhteistyön mahdollisuuksia nähdään niin kahdenvälisessä yhteistyössä (Norja 2008: 56), Barentsin alueella (Suomi 2013: 45; Norja 2008: 38), EU:n pohjoisen ulottuvuuden puitteissa (Norja 2008: 42; Ruotsi 2011: 39) kuin tarkemmin maantieteellisesti rajaamattomassa pohjoisessa tai kansainvälisessä kulttuuriyhteistyössä (Norja 2008: 91; Islanti 2011: 5). Monimuotoisen kansainvälisen yhteistyön rinnalla kulttuurista kehitystä ja kestävyttä turvataan kansainvälispoliittisilla areenoilla myös

monenvälisten sopimusten turvin. Strategioista on mahdollista löytää viittauksia alkuperäiskansoja koskeviin kansainvälisiin sopimuksiin ja niiden linjaamiin tavoitteisiin ja sitoumuksiin kielen, kulttuurin ja elämäntapojen säilyttämiseksi (ks. esim. Ruotsi 2011: 22, 45; Tanska 2011: 51). Valtion ja valtiojärjestelmän rooli alkuperäiskansakulttuurien näkökulmasta rakentuukin siten kahtalaisena valtioiden toiminnan näyttäytyessä sekä kulttuurien tukijana ja turvaajana että niiden säilymisen ja kestävyyden uhkaajana.

Valtioventoisten ja valtioiden välisten toimenpiteiden rinnalla strategioissa hahmottuu myös tavoitteita ja pyrkimyksiä kulttuurin kehittämisen, kestävyyden ja säilymisen takaamiseen kulttuureista itsestään käsin. Vaikka Norja (2008: 40, 42) peräänkuuluttaa kulttuuriyhteistyön kehittämistä paikallisten ja alueellisten aloitteiden ja osallistumisen pohjalta sekä ihmisten välillä ihmislähtöisesti tekemättä eroa alkuperäiskansa- ja paikallisväestöjen välille, keskustelun painopiste liukuu käsittelemään muuten lähes yksinomaan alkuperäiskansayhteisöjä oman kulttuurinsa säilyttäjinä. Useat strategiat linjaavatkin tavoitteekseen tarjota ja turvata alkuperäiskansoille enemmän mahdollisuuksia oman kulttuurinsa tukemiseen (Ruotsi 2011: 42) ja identiteettinsä säilyttämiseen (mt.: 6) sekä oman kehityksensä ja poliittisen, taloudellisen, sosiaalisen ja kulttuurisen tilanteensa hallintaan (Tanska 2011: 10).

Arktisten valtioiden erilaisista tilanteista ja alueen alkuperäiskansojen moninaisuudesta huolimatta monet strategioista ovat vaatimuksissaan liikuttavan yksimielisiä ja samansisältöisiä: siinä missä Suomi (2013: 22) ajaa alkuperäiskansakulttuurien mahdollisuutta selvitä ja kehittyä omilla ehdoillaan, Islanti (2011: 9) vaatii pohjoisille alkuperäiskansoille oikeutta säilyttää ja vaalia omaa kulttuurista ainutlaatuisuuttaan sekä vahvistaa omia yhteisöjään. Norjan tavoitteena puolestaan on, että alkuperäiskansat voivat tarjoutua pohjoisten ja globaalien kehityskulkujen tarjoamiin mahdollisuuksiin omien toiveidensa ja tarpeidensa puitteissa (Norja 2008: 42). Oikeuksien retoriikan kääntöpuolena on kuitenkin myös mahdollista hahmottaa kehittymisen ja kehittämisen vastuu ja velvollisuus.

Päätelmät

Vaikka kestäväällä kehityksellä ja sen kulttuurisella ulottuvuudella on ollut arktisessa yhteistyössä alusta alkaen keskeinen rooli, eivät arktisten valtioiden pohjoiset strategiat suoraan tuota tai hyödynnä kestävä kehityksen kulttuurista ulottuvuutta käsit-

televää keskustelua. Kulttuuriset kysymykset tulevat implisiittisesti sisällytetyksi sisällöltään pitkälti määrittelemättömään sosiaaliseen tai inhimilliseen ulottuvuuteen. Erikseen auki kirjoitettu kulttuuripuhe painottuu strategioissa lähes yksinomaan alkuperäiskansakulttuureja koskevaan keskusteluun ja lähestyy kulttuuria kestävyyden omana erillisenä osa-alueenaan; viittaukset pohjoisiin paikallisiin kulttuureihin ovat harvalukuisia ja jäävät pinnalliselle tasolle strategioiden keskittyessä hyvinvoinnin, sosioekonomisen kehityksen ja elämäntyylien kaltaisten ilmaisujen käyttöön. Näin ollen strategiatekstit tuottavat arktista puhetta, jossa oikeus omaan kulttuuriin ja sen säilyttämiseen on varattu vain alkuperäiskansoille. Ei-alkuperäiskansataustaisen väestön – johon arktisen alueen asukkaista lukeutuu huomattava enemmistö – osaksi jää syyleillä kiihtyvän talouskehityksen mukanaan tuomia elämänlaadun ja elintasomittareiden parannuksia vireissä, terveissä, tuottavissa ja kulttuuripalveluitaan monipuolisissa pohjoisissa asutuskeskuksissa.

Alkuperäiskansojenkaan kulttuuriperinnön säilyttäminen ei kuitenkaan ole tavoitteena ainoastaan itseisarvoinen: kulttuuriensa pohjoisuutta korostamalla ja rooliaan alkuperäiskansakulttuurien varjelijoina korostamalla valtiot asemoivat itseään toimijoina muuttuvan arktisen kansainvälispoliittisella areenalla. Alueen kulttuurinen monimuotoisuus ja vuosituhantisen asutushistorian aikana jalostunut perinnetieto pohjoisten olosuhteiden haasteiden kohtaamisesta ovat myös valjastettavissa talouskehityksen ja hallinnon tehostamisen palvelukseen. Samalla tavoin alueellista ja talouskehitystä palvelemaan soveltuvat kulttuuripalvelut esitetään joissain strategioista eksplisiittisesti työvoiman houkuttelijoina, talouden kilpailuvaltteina sekä välineinä pohjoisten alueiden säilyttämiseen asutuina ja vireinä. Strategioiden kulttuurista kestävyttä koskeva puhe alleviivaa siten osaltaan kestävä kehityksen käsitteen kokonaisuutena osakseen saamaa kritiikkiä kestävyden keinojen ja tavoitteiden markkinaehtoisuudesta ja uusliberalistisuudesta. Kulttuurin ja talouden välistä tiivistä suhdetta ja kulttuurin erottamattoman välineellistä luonnetta parhaiten vangitsevin sanankääntein luonnehtii kenties Suomen arktinen strategia, joka linjaa yhdeksi tavoitteekseen taloudellisesti elinkelpoisten, *asiakassuuntatuneiden* paikallisyhteisöjen ja -kulttuurien edistämisen (2013: 53). Kulttuurit, niiden kestävyys ja säilyminen eivät ole tavoitteena itseisarvoisia, vaan ne tulevat strategioissa viimekätisesti perustelluiksi säilyttämisen mukanaan tuomien taloudellisten, hallinnollisten ja imagollisten hyötyjen kautta.

Lähteet

- AEPS (1991). *Arctic environmental protection strategy*. 20.8.2013, <http://www.arctic-council.org/index.php/en/document-archive/category/4-founding-documents>.
- AHDR (2004). *Arctic human development report*. Stefansson Arctic Institute, Akureyri.
- Arktinen neuvosto (1996). *Ottawa declaration*. 20.8.2013, <http://www.arctic-council.org/index.php/en/document-archive/category/5-declarations>.
- Arktinen neuvosto (1998). *Terms of reference for a sustainable development programme*. 20.8.2013, <http://www.arctic-council.org/index.php/en/document-archive/category/4-founding-documents>.
- Arktinen neuvosto (2013). *Vision for the Arctic*. 20.8.2013, <http://www.arctic-council.org/index.php/en/document-archive/category/425-main-documents-from-kiruna-ministerial-meeting>.
- Boström, Magnus (2012). A missing pillar? Challenges in theorizing and practicing social sustainability: introduction to the special issue. *Sustainability: Science, Practice and Policy* 8:1, 1–14.
- Del Río, Pablo & Burguillo, Mercedes (2008). Assessing the impact of renewable energy deployment on local sustainability: towards a theoretical framework. *Renewable and Sustainable Energy Reviews* 12, 1325–1344.
- Dempsey, Nicola, Bramley, Glen, Power, Sínead & Brown, Caroline (2009). The social dimension of sustainable development: defining urban social sustainability. *Sustainability* 19:5, 289–300.
- Dessein, Joost, Soini, Katriina, Fairclough, Graham & Horlings, Lummina (2015, toim.). *Culture in, for and as sustainable development. Conclusions from the COST Action IS1007 Investigating Cultural Sustainability*. Jyväskylän yliopistopaino, Jyväskylä.
- Heininen, Lassi (2010). Pohjoiset alueet muutoksessa – geopolittinen näkökulma. *Politiikka* 1:2010, 5–19.
- Heininen, Lassi (2011). *Arctic strategies and policies. Inventory and comparative study*. Northern Research Forum, Akureyri.
- Hiedanpää, Juha, Jokinen, Ari & Jokinen, Pekka (2012). Making sense of the social: human-nonhuman constellations and the wicked road to sustainability. *Sustainability: Science, Practice & Policy* 8:1, 40–49.
- Hjerpe, Mattias & Linnér, Björn-Ola (2009). Utopian and dystopian thought in climate science and policy. *Futures* 41, 234–245.
- Käpylä, Juha & Mikkola, Harri (2013). Globalisoitua arktinen alue murroksessa. *Tiedepolitiikka* 4:2013, 31–40.
- Larouelle, Marlene (2014). *Russia's Arctic strategies and the future of the Far North*. M.E. Sharpe, Armonk.
- Lawhon, Mary & Murphy, James T. (2012). Socio-technical regimes and sustainability transitions: insights from political ecology. *Progress in Human Geography* 36:3, 354–378.
- Lehtonen, Markku (2004). The environmental-social interface of sustainable development: capabilities, social capital, institutions. *Ecological Economics* 49:2, 199–214.
- Mercer, Colin (2002). *Towards cultural citizenship. Tools for cultural policy and development*. The Bank of Sweden Tercentenary Foundation & Gidlunds förlag, Stockholm.
- Murphy, Kevin (2012). The social pillar of sustainable development: a literature review and framework for policy analysis. *Sustainability: Science, Practice and Policy* 8:1, 15–29.
- Palosaari, Teemu (2011). The Amazing Race. On resources, conflict, and cooperation in the Arctic. Teoksessa Heininen, Lassi & Rouge-Oikarinen, Regis (toim.) *NGP Yearbook 2011. Sustainable Development in the Arctic region through peace and stability*. Nordia Geographical Publications 40:4, Tornio, 13–29.
- Psaridikou, Katerina & Szerszynski, Bronislaw (2012). Growing the social: alternative agrofood networks and social sustainability in the urban ethical foodscape. *Sustainability: Science, Practice and Policy* 8:1, 30–39.
- Sneddon, Christopher S. (2000). 'Sustainability' in ecological economics, ecology and livelihoods: a review. *Progress in Human Geography* 24:4, 521–549.
- Soini, Katriina & Birkeland, Inger (2014). Exploring the scientific discourse on cultural sustainability. *Geoforum* 51, 213–223.
- Southcott, Chris (2010). History of globalization in the circumpolar world. Teoksessa Heininen, Lassi & Southcott, Chris (toim.), *Globalization and the circumpolar north*. University of Alaska Press, Fairbanks, 23–55.
- Srivastava, Jayati (2011). 'Norm' of sustainable development: predicament and the problematique*. *India Quarterly: A Journal of International Affairs* 67:2, 93–110.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2004). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi, Helsinki.
- Vallance, Suzanne, Perkins, Harvey C. & Dixon, Jennifer E. (2011). What is social sustainability? A clarification of concepts. *Geoforum* 42, 342–348.
- Wilk, Richard R. (2002). Culture and energy consumption. Teoksessa Bent, Robert, Baker, Randall & Orr, Lloyd (toim.) *Energy, Science, policy, and the pursuit of sustainability*. Island Press, Washington DC, 109–130.
- WCED (1987). *Our Common Future*. 16.12.2014, <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>.

Aineistolähteet / Arktiset strategiat

- Islannin arktinen strategia (2011). *A parliamentary resolution on Iceland's Arctic policy*. 6.10.2014, <http://www.mfa.is/media/nordurlandaskrifstofa/A-Parliamentary-Resolution-on-ICE-Arctic-Policy-approved-by-Althingi.pdf>.
- Kanadan arktinen strategia 1 (2009). *Canada's northern strategy. Our north, our heritage, our future*. 16.12.2014, <http://www.northernstrategy.gc.ca/cns/cns.pdf>.
- Kanadan arktinen strategia 2 (2010). *Statement on Canada's Arctic foreign policy*. 15.8.2014, http://www.international.gc.ca/arctic-arctique/assets/pdfs/canada_arctic_foreign_policy-eng.pdf.
- Norjan arktinen strategia (2008). *New building blocks in the north. The next step in the government's high north strategy*. 25.10.2014, http://www.regjeringen.no/upload/UD/Vedlegg/Nordomr%C3%A5dene/new_building_blocks_in_the_north.pdf.
- Ruotsin arktinen strategia (2011). *Sweden's strategy for the Arctic region*. 13.11.2014, <http://www.government.se/content/1/c6/16/78/59/3baa039d.pdf>.

- Suomen arktinen strategia (2013). *Finland's strategy for the Arctic region 2013*. 20.11.2014, <http://vnk.fi/julkaisut/julkaisusarja/julkaisu/en.jsp?oid=395580>.
- Tanskan kuningaskunnan arktinen strategia (2011). *Kingdom of Denmark strategy for the Arctic 2011–2020*. 15.10.2014, http://ec.europa.eu/enterprise/policies/raw-materials/files/docs/mss-denmark_en.pdf.
- Venäjän arktinen strategia (2013). *The development strategy of the Arctic zone of the Russian Federation*. Epävirallinen englanninkielinen käännös. 15.8.2014, <http://www.iecca.ru/en/legislation/strategies/item/99-the-development-strategy-of-the-arctic-zone-of-the-russian-federation>.
- Yhdysvaltain arktinen strategia (2013). *National strategy for the Arctic region*. 15.8.2014, http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/nat_arctic_strategy.pdf.